

A VIDÉKI ISKOLAI GYAKORLATOK NÉHÁNY TAPASZTALATA

Dr. Kunsági Elemér
adjunktus

A felsőoktatás továbbfejlesztésének irányelvei az elmélet és gyakorlat egységének minél teljesebb megvalósulását sürgető társadalmi igényt a következőkben határozzák meg: „Növelni kell a hallgatókat szakmájuk gyakorlására közvetlenül előkészítő — az intézményen kívül folytatott — szakmai (termelési, üzemi, iskolai, kórházi, bírósági, terep — stb.) gyakorlatok időtartamát. A gyakorlatokat rendszeressé és a képzés szerves részévé kell tenni, tartalmukat és módszereiket gondosan ki kell dolgozni; ezáltal hatékonyságukat lényegesen fokozni lehet.”¹

Ez természetesen vonatkozik a középiskolai tanárok képzésének korszerűsítésére irányuló reformmunkálatokra is. A tanárszakos egyetemi hallgatók elméleti pedagógiai stúdiumai mellett sikerült kialakítani a gyakorlati képzés szervesen összefüggő rendszerét. Nem feladatunk az elméleti és gyakorlati pedagógiai képzés rendszerének vizsgálata, de témánk szempontjából szükségesnek tartjuk megemlíteni, hogy a tanári hivatásra való sokoldalú felkészülés szempontjából igen nagy jelentőségűnek bizonyult az V. évfolyamnak lényegében gyakorlóévvé való nyilvánítása. Természetesen a II., III. és IV. évfolyamokon végzett gyakorlatoknak (megfigyeléseknek) fontos előkészítő szerepük van, ezeken a hallgatók fokozatosan szertesznek olyan tapasztalatokra, amelyek segítségével képessé válnak az iskolai munka differenciáltabb megfigyelésére. Ezek az iskolai élmények és tapasztalatok előkészítik a hallgatókat a gyakorlóévben esedékes önálló pedagógiai munka eredményesebb elvégzésére. Az V. éves tanítási gyakorlat azért jelent nagyon sokat a hallgatók hivatásra való felkészülésében, mert a gyakorlati képzés említett alkalmai között ez biztosíthatja a legteljesebb aktivitást, s leginkább ez ad lehetőséget a tanárjelöltek öntevékenységének és kezdeményezőképességének kibontakoztatására. Ezen kívül nagyon lényegesnek tartjuk azt a körülményt, hogy a hallgatók számára az V. évfolyamon adva van a lehetőség — sokkal inkább, mint az alsó évfolyamokon — a sokoldalú tapasztalatgyűjtésre. A kialakult gyakorlat szerint egyik szaktárgyat három hónapon át, a gyakorló gimnáziumban, a másik szaktárgyat ugyancsak három hónapon át a gyakorló általános iskola felső tagozatában tanítják. Ezen kívül a második félévben — most már három év óta — három hetes időtartamra megszervezzük részükre a külső (peremvárosi, vidéki, falusi) iskolai gyakorlatot, amely a gyakorlati képzés szerves részét alkotja.

A tanárképzéssel szemben támasztott fokozódó követelmények arra készítetnek bennünket, hogy az útkeresés eddigi szakaszának tapasztalatait foglaljuk össze, és vonjuk le a szükséges tanulságokat a külső gyakorlatok néhány szervezési, tartalmi és módszertani kérdéséről.

Tudományegyetemünkön vidéki gyakorlatokat az 1960—61. tanévben szerveztünk első ízben. Semmiféle tapasztalattal, elvi iránymutatással nem rendelkezünk e téren, hiszen a hazai nevelőképzésben e gyakorlatoknak előzménye nincs. A kísérleti munkát 30 természettudományi kari és 10 bölcsészettudományi kari

1. Irányelvek oktatási rendszerünk továbbfejlesztésére. Tankönyvkiadó. Budapest-1960.

hallgató bevonásával kezdtük meg. A hallgatókat — a kari KISZ-szervezetek javaslatának figyelembe vételével — a dékánok jelölték ki. Kérésünk az volt, tekintettel a gyakorlat kísérleti jellegére, hogy csak jó tanulmányi eredményű, fegyelmezett magatartású hallgatókat osszanak be. Arra számítottunk, hogy a kezdeti nehézségeket csak fokozná, ha a jelöltek közé kifogásolható magatartású is kerülne.

A gyakorlatok lebonyolítására vonatkozó elgondolásaink ebben az időben csak részben találkoztak a társegyetemek tervével.² Az első és második év tapasztalatai alapján saját elgondolásunk is módosult, és csak a harmadik alkalommal — az 1962—63. tanévben — sikerült olyan tartalommal lebonyolítani a gyakorlatokat, amely hosszabb időre alkalmasnak tekinthető. Természetesen a hatékonyságot fokozó módszerek, eljárások fejlesztését továbbra is feladatunknak tekintjük.

I. A vidéki iskolai gyakorlatok célja és helye a tanárképzés rendszerében

A gyakorlóév tartalmas megszervezését kezdettől központi kérdésként kezeltük, és hasonló módon kezeljük ma is. Az 1960—61. tanév előkészítése alkalmával fokozottabban vizsgáltuk a gyakorlati pedagógiai képzés helyzetét és továbbfejlesztésének lehetőségeit — a társegyetemekhez hasonlóan —, annál is inkább mert azt tapasztaltuk, hogy fiatal tanáraink egy része mellőzöttnek érezte magát, ha kisebb városba, vagy éppen falusi általános iskolába neveztek ki. Ez nemcsak a nevelőknél jelentkező sajátos probléma volt — és az még napjainkban is —, hanem az értelmiségnél országosan tapasztalható megnyilvánulás. Fiatal diplomásaink jelentős része tiltakozott a vidékre kerülés ellen. Közoktatási rendszerünk, ezen belül ebben az időszakban általános iskolai hálózatunk rohamos fejlődése, az ezzel együtt jelentkező általános iskolai tanárhiány viszont elengedhetlenül megkövetelte, hogy végzett hallgatóink többsége általános iskolába, és pedig falusi általános iskolába is kerüljön.

Úgy gondoltuk, ha tanárjelöltjeink egy részével — később valamennyivel — aktív munka során ismertetjük meg a falusi nevelő életét, tevékenységét, megragadják őket a falusi nevelő nagy hivatása, és szívesebben vállalják a munkát falun, mint eddig.

A falusi gyakorlat valóban nagy hatást gyakorolt a hallgatókra. A gyakorlat befejezése után sokan (persze nem valamennyien) kijelentették, hogy szívesen mennek falura tanítani. A falu átalakuló élete és ebben az átalakulásban a pedagógus kimagasló szerepe jó néhányukban felkeltette a nép iránti kötelességtudatot. A közvetlen tapasztalatok sok, a falutól távoltartó előítéletet oszlattak el bennük. Erről vallanak beszámolóik is. Egy példát közölük: „A gyakorlat előnye az volt, hogy a falun tanító nevelők munkájával megismerkedhettem s azt most tudom igazán értékelni. Én magam is sok olyan gyakorlati kérdésre kaptam választ, amit városban csak elméletben kaphattam volna meg többé-kevésbé jól.”³

A vidéki gyakorlatnak azonban más célja is volt, mégpedig szorosabban vett pedagógiai célja: a pedagógiai valósággal való alaposabb megismerkedés, a tanári munka önálló megkezdésére való közvetlenebb felkészítés, átmenet teremtése a „vezetett” gyakorló iskolai tevékenység és a teljesen önálló tanári ténykedés között.

A gyakorlóév jelentős részét a gyakorlóiskolákban töltik hallgatóink. A gyakorlóiskolákban optimális körülmények között folyik a tanulók oktatása-nevelése. A gyakorlóévben a tanárjelöltek a legjobb felkészültségű szaktanárok vezetésével ismerik meg az oktatás korszerű módszereit és a legújabb nevelési eljárásokat. Szemlélői, de gyakran aktív résztvevői egyes metodikai kísérleteknek, neveléstudományi kutatásoknak. A gyakorlóiskolában tehát a kívánatos, a példaképpel állítható isko-

2. Dr. Bajkó Máttyás: „Vidéki iskolai gyakorlatok a tanárképzés reformjának szolgálatában” Felsőoktatási Szemle. Budapest, 1961. 7—8. sz. 460—465. oldal.

3. Intézeti dokumentáció 34. sz. (A továbbiakban I. d.)

lai tevékenység áll előttük. Másrészt, bármennyire is igyekszünk a gyakorlóév során önállóságukat biztosítani, a mentor jelenlétét, az állandó irányítást kissé megszokják a hallgatók.

A gyakorlóiskolákban valóban mintát kell látniuk a jelölteknek; az orvosi gyakorlatot is klinikákon folytatják az orvostanhallgatók és nem a rosszabb feltételekkel rendelkező kórházakban. A vezetésre is rászorulnak. Fontosnak tartottuk azonban, hogy mielőtt végeznek, jövőendő működésük „természetesebb közegét” is megismerjék, és hogy irányításunk nélkül próbálják ki rátemettségüket. Fontos átmeneti időszaknak, formának tartottuk és tartjuk tehát a vidéki iskolai gyakorlatot az egyetem, a gyakorlóiskola és a tényleges pályakezdés között.

Az 1960—61. tanév, az első vidéki gyakorlatok tapasztalatainak összegezése alapján a Tanérképző Tanács kísérletet tett a gyakorlat céljának megfogalmazására: „A falusi nevelés-oktatási gyakorlatnak az a célja, hogy tudatossá tegye a tanárjelölt előtt a nevelés-oktatás végtelen változatosságú körülményeit, és képessé tegye arra, hogy önállóan alkalmazkodjék az új körülményekhez: erősítse hivatástudatát, hogy szívesen tanítson bárhol, ahol szükség van rá.”⁴

A fenti célmeghatározás nem jelöli meg a nevelők társadalmi tevékenységének, kulturális munkájuk fontosságának felismertetését, bemutatását. Pedig már az 1960—61. tanévi, de még inkább az 1961—62. tanévi vidéki iskolai gyakorlatok során a gyakorlatokat vezető tanárok és a megyei Művelődésügyi Osztály munkatársainak kezdeményezésére hallgatóink képet nyertek a falu kulturális életének irányításáról. Az idő által korlátozott mértékig részt vettek a helyi KISZ-szervezet munkájában, a TIT tevékenységében és a kultúrház, könyvtár vezetésébe is bepillantást nyertek. A vidéki nevelőkkel szemben támasztott társadalmi igény, a hallgatók e téren végzett lelkes munkája és az arról szóló nyilatkozataik alapján tartottuk indokoltnak, hogy a vidéki gyakorlatok céljának meghatározásában is szerepeljen mint követelmény a nevelők iskolán kívüli, társadalmi tevékenységének megismertetése.

Az 1962—63. tanévi külső (vidéki) iskolai gyakorlat vezetéséhez készített útmutatóban nyert megfogalmazást — véleményünk szerint hosszabb időre szólóan — a gyakorlat célja: „A külső (vidéki) iskolai gyakorlat célja az, hogy a tanárjelöltek még egyetemi tanulmányaik befejezése előtt — a gyakorló általános- és középiskolában végzett iskolai gyakorlat után — aktív tevékenységük alapján közvetlen élményeket és tapasztalatokat szerezzenek a külső (vidéki) iskolák oktató-nevelő tevékenységéről, a pedagógusok társadalmi és kulturális tevékenységéről.”⁵

Véleményünk az, hogy ily módon szervesen illeszthető be a külső iskolai gyakorlat a tanárszakos hallgatók pedagógiai gyakorlatainak rendszerébe. A vidéki gyakorlat mintegy betetőzi a több éves pedagógiai praktikumot. Alkalmos a megközelítően önálló tanári munka végzésére, különösen ha helyesen szabjuk meg a feladatokat, és megfelelőek a vezetés, irányítás módszerei.

2. A gyakorlatok helye, időtartamának szervezése

A kísérleti évben — a meghatározott célnak megfelelően — Szeged környéki falvak általános iskoláihoz nyertek beosztást a tanárjelöltek. Négy helyre naponként utaztak ki, három helyen a községben laktak. Ebben az évben a legnagyobb probléma a hallgatók részére a szállás biztosítása volt, egyrészt a falusi lakásviszonyok, másrészt a téli hideg miatt (februárban volt a gyakorlat). A második évtől elhelyezésük nem jelentett problémát, mert egyrészt nagyobb települések iskoláihoz nyertek

4. Az V. éves tanárjelöltek külső iskolai gyakorlatának tapasztalatai és javaslatok a gyakorlat átmeneti tervére. JATE irattára. 1961.

5. 118—74/1963. R. sz. „Útmutató az V. éves tanárszakos hallgatók külső (vidéki) iskolai gyakorlatának vezetéséhez.” JATE irattára.

beosztást, másrészt az iskolák igazgatói a szülői munkaközösségek bevonásával megoldották a lakáskérdést. Étkeztetésük a ténylegesen működő nevelőkével azonos módon nyert megoldást.

A naponkénti kiutazás nem tette lehetővé, hogy a hallgatók intenzíven kapcsolódjanak be az osztályon- és iskolán kívüli munkába, és igen kevés lehetőségük nyílt arra, hogy bepillantást nyerjenek a falu életébe és résztvegyenek a nevelők társadalmi, ismeretterjesztő tevékenységében. A hallgatók maguk is szükségét érezték a kint-lakásnak, kérték: „... biztosítsák a jövőre nézve, hogy a falusi gyakorlatra kihelyezett jelöltek ott is lakhassanak, hogy a falu kulturális és hétköznapi életébe jobban bekapcsolódhassanak.”⁶

Tény, hogy az utazgató jelöltek fáradtságot nem kímélve kint maradtak a faluban esetenként a késő éjszakai órákig. Önként vállalkoztak néhányan pl. a szőregi színjátszó csoport vezetésére, s ezt a gyakorlat befejezése után is folytatták KISZ-munka keretében. Néhány hallgató a falusi fiatalok számára rendezett szavalóversenyt. Ennek sikere érdekében vasárnapjait is feláldozta. Néhány jelöltünk szabadidejét a tápéi községi könyvtár hónapokig tartó rendezésére fordította. Mindezek azonban szórványos jelenségek voltak a kijáró hallgatóknál. Meggyőződöttünk arról, hogy a kijárás nem lehet célravezető forma. Csak akkor válik teljes értékűvé a vidéki gyakorlat, ha a jelöltek helyben laknak, a rendelkezésre álló aránylag rövid időt csak ilyen módon tudják kielégítően, sokoldalúan felhasználni, tartalommal megtölteni. A példák azt igazolták számunkra, hogy a hallgatóság többsége hajlandó önként is vállalkozni feladatokra.

Okulva a tapasztalatakból, a következő években (annak ellenére, hogy az 1961—62. tanévben már 117, az 1962—63. tanévben pedig 165 V. éves tanárszakos hallgatónk volt, és ezeknek kb. 50%-át kellett vidéken elhelyeznünk), igyekeztünk a helyben lakás feltételeit megteremteni. A jelöltek 50%-át viszont Szeged perifériális iskoláihoz osztottuk a Művelődésügyi Minisztérium időközben megjelent utasításának megfelelően.⁷

Amint említettük, az első és a második évben kizárólag falusi általános iskolákba osztottuk be a hallgatókat. A harmadik évben többségük már a Csongrád megyei és szegedi általános gimnáziumokba került, és csak kis létszámú hallgatót voltunk kénytelenek — férőhely hiányában — szegedi perifériális általános iskolákba elhelyezni. Annak az álláspontunknak kialakításában, amely szerint elsősorban gimnáziumokban kell a jövőben a vidéki gyakorlatokat lebonyolítani, döntő szerepe volt középiskolai hálózatunk gyorsütemű fejlődésének. Hallgatóink ugyanis többségükben már az 1961—62. tanév után középiskolákba nyertek kinevezést. A középiskolai tanárszükséglet pedig előreláthatólag méginkább fokozódik. Hatékonyabbnak ítéltük a jövő munkájuk szempontjából, ha a vidéki gyakorlatra rendelkezésre álló három hetet gimnáziumban töltik. Az általános iskolai oktatás-nevelés kérdéseinek, helyzetének megvilágítására, illetőleg bemutatására elégségesnek tartottuk és tartjuk a nevelésméleti, didaktikai és metodikai stúdiumok keretében nyújtott ismereteket, az ezekkel kapcsolatos gyakorlatokat, valamint az V. évben a gyakorló általános iskolában végzett rendszeres hospitálást és három hónapos tanítást.

A gyakorlat időtartamára vonatkozó eredeti álláspontunk is az volt, hogy legalább három hetet kell vidéki iskolában töltenie a hallgatónak. 1961-ben február 3. és 22. között voltak gyakorlaton hallgatóink. Hamar kitént, hogy ez az időpont a hallgatók gyakorló iskolai munkarendje miatt alkalmatlan. Igen nagy nehézséggel küzdöttek ugyanis azok a hallgatók, akik úgy kerültek vidéki általános iskolába, hogy a gyakorló általános iskolában még nem tanítottak. Az új környezetbe való beillesz-

6. I. d. 106. sz.

7. 139/1960. (M.K. 11.) M. M. sz. utasítás a tudományegyetemek tanárszakos hallgatóinak iskolai gyakorlatáról. Művelődésügyi Közlöny. Budapest. 1960. 170—172. old., valamint 29 127/1961. III. M. M. sz. utasítás a tanárszakos egyetemi hallgatók 1961/62. évi szakmai (iskolai) gyakorlatáról. I. d. 119. sz.

kedés mellett súlyos gondot jelentett számukra a 10—14 éves tanulókkal való foglalkozás. Csupán azokra az élményekre voltak utalva — elméleti ismereteik mellett — amelyeket a néhány órára terjedő általános iskolai hospitálás során szereztek. Természetesen gimnáziumba kerülésük esetén hasonló helyzetbe jutott volna a hallgatóság másik része, azok ugyanis, akik az első félévben a gyakorló általános iskolában végeztek tanítási gyakorlatot.

Elhangzott időközben olyan javaslat is, hogy a hallgatókat ne egyszerre, hanem a gyakorlóév különböző hónapjaiban, kisebb csoportokban vigyük külső iskolai gyakorlatra. Mivel ez a javaslat még most is sokszor elhangzik, szólnunk kell arról, mi miért nem választottuk ezt a megoldást.

Ha az V. éveseket kisebb csoportokban, különböző hónapokban osztjuk be vidéki gyakorlatra, akkor tagadhatatlanul kevesebb energiával, kisebb létszámú ellenőrző testülettel oldható meg a gyakorlat. Elismerjük, élményt jelent a hallgatóság számára a vidéki iskolai nevelők életének megismerése, a falu vagy kisebb városok kulturális helyzetének tanulmányozása. Hatásos lehet a minden tanítási előzmény, vagy több-kevesebb oktatási élmény alapján megtartott néhány tanóra is. De semmi esetre sem több élménynél. A gyakorlóiskolai munka befejezése előtti időpontban szervezett külső gyakorlat nem nyújt lehetőséget arra, hogy a jelölt majdnem teljesen önálló, tehát megközelítőleg teljes értékű pedagógusmunkát végezhesen az iskolában és az iskolán kívül. Mi pedig a vidéki iskolai gyakorlat értelmét, hatását elsősorban a lehetséges legnagyobb fokú önállóság megteremtésében, biztosításában látjuk. Éppen az önállóság messzemenő biztosítása — biztosíthatósága — eredményezte azt, hogy egyetlen hallgatónk sem akadt az utóbbi két évben, aki feleslegesnek, terhesnek, hosszúnak ítélte volna a vidéki gyakorlatot, sőt azt javasolták, emeljük legalább négy hétre a gyakorlat idejét.

Ezért határozunk úgy, hogy a vidéki iskolai gyakorlatokat három hetes időtartammal április-május hónapban szervezzük.

A szervezést az első évben a gyakorlóiskolák igazgatói végezték a Tanárképző Tanács segítségével. A művelődésügyi osztályok jelölték ki az iskolákat és a szakvezető tanárokat. A vezetőtanárokat írásban tájékoztattuk feladataikról. A hallgatókat munkájukra a Neveléstudományi Tanszék készítette elő. Egyidejűleg az egyetemi KISZ-szervezet is tájékoztatta őket a kísérlet jelentőségéről. Az ellenőrzésben a Neveléstudományi Tanszék oktatói, a gyakorló iskolák igazgatói, a metodikusok és néhány gyakorló iskolai szakvezető tanár vett részt.

A kísérleti év tanulságai alapján alakítottuk ki az azóta is követett szervezési gyakorlatot. A művelődésügyi osztály munkatársaival közösen jelöljük ki a vidéki vezető tanárokat. Az érintett iskolák igazgatóival a helyszínen osztjuk be a hallgatókat a vezető tanárokhoz. Az elmúlt évben figyelembe vettük — a lehetőséghez képest — a hallgatók egyéni kívánságait is. Sok olyan hallgatónk volt, aki a megye gimnáziumaiban kívánt diplomája megszerzése után elhelyezkedni. Ezek számára lehetővé tettük, hogy abba az iskolába vagy lehetőleg abba a városba kerüljenek gyakorlatra, ahol később elhelyezkedni kívánnak. Ezzel nemcsak a gyakorlat ideje alatti fegyelmezettebb, lelkesebb munkára ösztönöztünk egyes hallgatókat, de jövőre nevelő-kollektívájukba való beilleszkedésüket is megkönnyítettük. Nagyon megnyugtató, hogy egyetlen esetben sem fordult elő feltűnő hanyagság a vidéki gyakorlatra beosztott hallgatók munkájában. Szinte kivétel nélkül valamennyien érett komlyságot, felelősség-tudatot tanúsítottak.

A gyakorlat megkezdése előtt a megyei Művelődésügyi Osztály szervezésében tartott értekezleten vitatjuk meg a legfontosabb feladatokat. A Neveléstudományi Tanszék vezetője tájékoztatja az értekezlet résztvevőit — az érintett iskolák igazgatóit, a külső vezető tanárokat, a megyei szakfelügyelőket, a művelődésügyi osztályok dolgozóit — az elmúlt évi gyakorlat eredményeiről, a soron levő feladatokról, azokról az újabb didaktikai és metodikai eljárásokról, amelyekkel a hallgatóság az előadások keretében vagy a gyakorlóiskolákban megismerkedett, amelyeket egyes jelöltek már alkalmaznak is oktató munkájukban. Az ily módon kialakított

feladat-követelmény rendszer alapján a jelöltek munkájának irányítása és ellenőrzése egységesen történik.

Közvetlenül a gyakorlat megkezdése előtt ismertetjük a hallgatókkal a vidéki gyakorlat során rájuk háruló feladatokat, beosztásukat. Tapasztalatunk szerint a hallgatók megterhelése a gyakorlat ideje alatt reális volt. Már a kísérleti évben heti 16—18 órát töltöttek az iskolában, és a három hét alatt 12—20 tanítási órát tartottak. A második évtől kezdve csupán annyi változtatást eszközöltünk, hogy lehetőleg mindkét szaktárgyukat tanítják. A valóságban a hallgatók többsége a kötelezőnél sokkal több időt tölt önként az iskolában, és az előírtnál magasabb óraszámban tanít.

Tudományegyetemünkön speciális előadások és gyakorlatok keretében kollégiumi nevelőtanárok képzése is folyik. A képzésben önként résztvevő V. éves hallgatók részére lehetővé tesszük, hogy a külső gyakorlatok ideje alatt a gimnáziummal kapcsolatos kollégiumban végezzenek nevelőtanári gyakorlatot is. Ezek a jelöltek az iskola osztályon- és iskolán kívüli nevelőmunkájába nem kapcsolódnak be, az erre szánt időkeretben végzik a gyakorlatot.⁸

A gyakorlatok nevelőhatását kívántuk fokozni a gyakorlatok alatt végzett látogatások alkalmával megtartott megbeszéléseken túl azzal is, hogy azok befejezése után a Neveléstudományi Tanszék oktatói a hallgatók kis csoportjaival megvitatják a tapasztalatokat, választ adnak felmerült problémáikra, értékelik munkájukat.

A megyei Művelődési Osztállyal való szoros együttműködés megkönnyítette a szervezést, az előkészítést és ellenőrzést. A velük való együttműködést azonban hiba lenne egyoldalúan a praktikusság szemszögéből tekinteni. Ennél sokkal jelentősebb a tartalmi kérdésekben kialakult együttműködés. Arra kell utalnunk, hogy már az első év meggyőzött bennünket arról, hogy a hallgatók munkáját ellenőrző, látogató metodikusok, szakvezető tanárok, a szaktanszékek oktatói igen gazdag tapasztalatokra tehettek szert a vidéki iskolákban. Ugyanakkor e látogatások alkalmával számos gyakorlati nevelési-oktatási probléma elvi, elméleti síkon történő megvilágításához, megoldásához nyújthattak segítséget. Ezzel feltétlenül hozzájárultak — ha szerény mértékben is — egyes iskolák, pedagógusok munkája színvonalának emeléséhez. A művelődésügyi osztályok vezetőivel egyértelműen azt is megállapíthattuk, hogy a hallgatók jelenléte az iskolákban pezsdítőleg hatott a nevelőtestületek egészére, de a tanulóifjúságra is.

Számunkra rendkívül sokat jelent a művelődésügyi osztályok munkatársainak, szakfelügyelőinek véleménye, tanácsa az egyetemi tanárképzést illetően.

3. A gyakorlatok tartalma, módszertani kérdései, nevelőhatása

Az első évben a falusi iskolák oktató-nevelő tevékenységének megismertetése került előtérbe. A hallgatók számára megfigyelési feladatokat tűztünk ki. Ilyen módon kívántuk elérni, hogy hallgatóink a sok új élmény, tapasztalat, benyomás között tervszerűen figyeljék meg azokat a tényeket, adottságokat, jelenségeket, amelyek sajátosan alakítják a falusi iskola és az ott működő pedagógusok oktató-nevelő munkáját.

A gyakorlat első és második évében a hallgatók a következő szempontok alapján végeztek megfigyeléseket és készítettek el írásos beszámolóikat:

1. A falusi iskola körülményei milyen nehézségeket (esetleg előnyöket) jelentenek a tantervi anyag elsajátíttatásában? Hogyan lehet úrrá lenni a nehézségeken?

2. Milyen különbségek tapasztalhatók a falusi és városi tanulók tárgyi ismereteiben?

8. Vö.: Dr. Duró Lajos: „A tanárjelöltek középiskolai kollégiumi gyakorlata”. Felsőoktatási Szemle. Budapest. 1963. 7—8. sz. 446—451. oldal.

3. Mi a helyzet a világnézeti nevelésben? A kettős nevelés problémája falun; hogyan lehet a kettős nevelést kiküszöbölni?

4. A nevelő szerepe a falu kulturális életében.

5. Mi a tanárjelölt véleménye a falusi gyakorlatról, és milyen javaslatok vannak?⁹
Az 1962—63. tanévi gyakorlatokhoz új megfigyelési szempontokat dolgoztunk ki. A falusi iskolák oktató-nevelő tevékenységében mutatkozó sajátosságok felismerését célzó szempontok helyébe általánosabb kérdések kerültek:

1. A gyakorló iskolákhoz viszonyítva milyen új oktatási tapasztalatokra tett szert?

2. Hogyan folyik az iskolában a tanulók erkölcsi-politikai nevelése?

3. Az ifjúsági szervezet munkája hogyan tükröződik a tanulók közösségi magatartásában, életében?

4. Az iskola és a család együttműködésére vonatkozó tapasztalatok.

5. Milyen alkalom nyílt a nevelők politikai, társadalmi, kulturális, ismeretterjesztő tevékenységének megismerésére és az ebbe való bekapcsolódásra?

6. Észrevételek, javaslatok a külső (vidéki) iskolai gyakorlatokkal kapcsolatban¹⁰

A gyakorlat elé kitűzött cél elérésének egyik alapvető feltétele a tanárjelöltek önállósága. Már az első évben is sikerült a gyakorlat résztvevői számára a lehető legnagyobb önállóságot biztosítanunk s ezzel felelősségtudatukat növelni. A gyakorlatra kijelölt iskolákban mint nevelőtestületi tagokat fogadták — a megbízólevéllel érkező — hallgatókat, mint olyanokat, akiktől teljes értékű tanári munkát várnak. Az iskolák igazgatói tájékoztatták őket az iskola helyzetéről, személyi, tárgyi feltételeiről, a tanulmányi helyzetről, az iskola fegyelmi állapotáról, az iskola és szülők közötti kapcsolatról. Közölték velük a tanügyigazgatási rendszert, ismertették a felügyeleti szerveket. A legtöbb iskola igazgatója módot talált arra is, hogy a helyi tanács elnöke, titkára, a falusi pártszervezet vezetősége fogadja a tanárjelölteket. A falu vezetői tájékoztatták hallgatóinkat a falu gazdasági, politikai és kulturális helyzetéről, arról, hogy a falu életének irányításában milyen feladatok várnak a falusi értelmiségre, konkrétan a nevelőkre. A domaszéki községi tanácsa a gyakorlaton levő tanárjelölteket meghívta nyilvános tanácsülésére. A tanácsülés napirendjén a falu szocialista átszervezéséből adódó feladatok szerepeltek. Az ülésen igényelték a „fiatal tanárok” véleményét, észrevételeit is. Mindez rendkívül pozitívan hatott jelöltjeinkre.

A nevelőtestületek részéről tapasztalt kollégialis kezeléssel talán még hatásosabb volt jelöltjeink felelősségtudatának erősítésében az, hogy a vidéki iskolák tanulói nem tanárjelölteket láttak bennük, hanem tanáruknak tekintették őket. A reájuk bízott tanulóikért érzett felelősségtudatot fokozta, hogy családlátogatások alkalmával nevelési kérdésekben tanácsokért fordultak hozzájuk. Ezek az alkalmak is tudatosították bennünk, hogy a pedagógus nevelésméleti felkészültsége, gyermekismerete elengedhetetlen feltétele hivatása gyakorlásának. Erről megkapóan valának beszámolóikban.

Megfigyeléseik, tapasztalataik leírását az első évben minden hallgató számára külön előírtuk, de később célravezetőbbnek bizonyult, hogy az egy iskolához besorozott, azonos szakos hallgatók kollektív beszámolót készítsenek. A kollektív beszámoló tapasztalataik kölcsönös kicserélésére, megvitatására, gondolkodásra, elmélkedésre készíteti őket. A kollektív beszámolók sokkal tartalmasabbak lettek.

A gyakorlatokat befejező megbeszéléseket — mint említettük — a Neveléstudományi Tanszék oktatói vezették. A hallgatók 15—20 fős csoportjaival lezajlott megbeszélések termékenyek, hasznosak voltak. Tekintettel arra, hogy ezeken a megbeszéléseken számos szaktárgyi, metodikai kérdés is felszínre került, lehetőleg azonos vagy rokon szakos tanszéki oktatók vezették a megbeszéléseket. E megbe-

9. I. d. 120. sz.

10. I. d. 121. sz.

szelések célja az volt, hogy a szocialista nevelés- és oktatásmélet alapján tisztázzuk mindazokat a kérdéseket, amelyek hallgatóinkban a gyakorlat során felmerültek és nem tisztázódtak. A megbeszéléseken felmerült kérdések közül csak néhányat kívánunk érinteni, azokat, amelyek számunkra is nagyon tanulságosak voltak.

Mind a három évben kitűnt a megbeszéléseken, hogy a megfigyelési szempontok közül a tantervi anyag elvégzésére, feldolgozhatóságára vonatkozóak nehézséget jelentettek a hallgatóknak. Megállapítottuk, hogy hallgatóságunk nem ismeri elég részletesen az általános iskolai és középiskolai tantervi követelményeket. A metodikai oktatásban a tantervek alaposabb megismerésére nagyobb gondot kellene fordítani, illetőleg a jövőben a gyakorló iskolák sem elégedhetnek meg azzal, hogy a jelöltek a tantervnek csak azt a részét ismerjék, amely az általuk tanított egység vagy egységek anyagát tartalmazza.

A hallgatók mutattak rá arra is, hogy számos vidéki iskolánk a bemutatáshoz nem rendelkezik megfelelő mennyiségű szemléltető eszközzel. Az idősebb nevelők saját maguk készítenek eszközöket, tanárjelöltjeink azonban járatlanok e téren. Kérték, hogy a metodikai oktatás keretében többet foglalkozzanak szemléltető eszközök készítésével. Ez a jogos kívánság a metodikai oktatásban megvalósítható.

Az idegen nyelv szakos hallgatók arra hívták fel a figyelmünket, hogy a gimnáziumokban, sőt sok helyen már az általános iskolákban is korszerű technikai felszerelés áll a nyelvoktatás szolgálatában. Ezekkel a gyakorlóiskolákban nem, vagy csak nagyon szerény mértékben találkoztak. Ezért ezek alkalmazásában teljesen járatlanok voltak. Indokoltnak látjuk, hogy ezen a téren a gyakorlóiskolák sürgősen előre lépjenek. Ez természetesen anyagi kérdés. Sajnos, a gyakorlóiskolák technikai felszerelése elmarad a követelményektől.

Felfigyeltünk arra is, hogy a hallgatók a gyakorlóév során nem szereztek kellő tapasztalatot a felnőttoktatás sajátos problémáiról akkor, amikor a gyakorlatban a nevelők szinte kivétel nélkül tanítanak a dolgozók esti és levelező tagozatain. Ma már a felnőttek oktatásának speciális módszereibe, formáiba betekintést nyerhetnek jelöltjeink, bár a néhány alkalomra szorítókozó hospitálás túl sokat nem nyújthat.

Elgondolkoztató és a gyakorlóiskolai munka jelenlegi formájának módosítását is felvetheti a következő probléma. Több hallgatónk szolt ugyanis arról, hogy egy-egy tanítási órájának elemzésekor a külső vezetőtanár helytelenítette alkalmazott módszerét. Eredményesebbnek vélte, ha az általa elgondolt módon történik a szóbanforgó anyagrészt feldolgozása. A jelöltek arra hivatkozással védtek álláspontjuk helyességét, hogy „így látták, tanulták” a gyakorlóiskolában. Elméleti ismereteikre apelláló vita után sikerült csak meggyőznünk őket arról, hogy a módszerek megválasztását sok tényező, körülmény dönti el. Eredményesebb lenne — véleményünk szerint — a hallgatók módszertani felkészítése, ha a gyakorlóév alatt több szakvezető tanár munkáját ismernék meg. Ez kizárná még a „jó sablonokhoz” való ragaszkodást is. Mindenesetre a didaktikai és metodikai előadások és az óraelemzések keretében is erre a kérdésre a jövőben nyomatékosan ki kell térni.

Hallgatóink egy-két esetben találkoztak testi fenyték alkalmazásával. Mivel — sajnálatosan — ebben a kérdésben nem egységes a nevelők állásfoglalása, de főleg a szülők véleménye sem, ez a téma is napirendre került. Megnyugtató, hogy a hallgatók egyöntetűen elítélték a verést, sőt a belátáson nem alapuló vakfegyelem megkövetelését is.

Hallgatóink a falusi gyermekektől hallottak babonás nézeteket is. A szülői ház idealista világszemléletének hatásával is találkoztak a tanulókkal folytatott beszélgetések alkalmával. Családlátogatáson derült ki, hogy egyes szülők ellenezték, hogy gyermekük úttörő legyen (1961-ben). Gyermeük azonban a szülők tudta nélkül eljárt az ősri foglalkozásokra. Ezeknek a tapasztalatoknak elemzésekor helyesen mutattak rá tanárjelöltjeink a még mindig érezhető kettős nevelés káros hatására.

Az ilyen és hasonló helyzetekben szükséges tennivalókkal, a szülők és a tanulók felé irányuló felvilágosító és meggyőző munka szerepével tisztában voltak a jelöltek. A gyakorlati megvalósítás azonban súlyos probléma elé állította őket. Főként az esetek okainak és körülményeinek feltárása okozott gondot. A környezeti ismeretek hiánya nehezítette meg hallgatóinknak, hogy helyes következtetésre jussanak. A gyermek személyiségének és környezete sokoldalú megismerésének szükségességére is felhívtuk hallgatóink figyelmét a kérdés körül folyó vita lezárásakor. A harmadik évben pedig a gyakorlat előkészítések megkértük a kijelölt iskolák igazgatóit, tanárait, hogy a jelöltek beszámolóit vitassák meg. Helyi ismereteikkel és több éves pedagógiai tapasztalataikkal segítsék őket a felmerült problémák elemzésében és megoldásában.

Megfigyeltük, hogy az egyes nevelési kérdésekben az iskolákban kialakult viták termékenyek voltak jelöltjeinkre is, de az egyes nevelőtestületi tagokra is. Hallgatóink igen határozottan de kellő tisztelettel védték álláspontjukat. Pl. az egyik gimnázium nevelőtestületi szobájában zajlott le a következő vita: egy osztályfőnök arról szólt, hogy osztályából csupán két tanulót kellene eltávolítani, mert azok nagyon nehezen kezelhetők és fegyelmezhetők. A gyakorlaton levő hallgató határozottan kifejtette azt a véleményét, hogy ezzel nem érthet egyet, mert minden gyermek nevelhető, és a nevelői munka szépsége, nagyszerűsége éppen a nehezen beilleszkedő tanulók nevelésében, az ilyen gyermekekkel elért eredményekben van. Megnyugtató, hogy jelöltjeink többsége hisz a nevelhetőségben, a pedagógiai optimizmus talaján áll. Nem fogad el véleményt a tekintély-elv alapján. Igazát elméleti alapon védi, véleményét őszintén, határozottan mondja el.

A családlátogatások alkalmával azt tapasztalták a hallgatók, hogy a tanulók jelentős része otthon — különböző körülmények miatt — nem sok időt fordít a tananyag elsajátítására. Egyik így ír: „... sok családban nincsenek biztosítva a tanulás feltételei. Sok esetben még külön sarok vagy asztal sincs, ahová tanszereit, könyveit, lerakhatná... délutánonként a gyerekek az állatokat etetik... a tavaszi és nyári hónapokban még több az otthoni munkájuk.”¹¹ Valamennyi jelölt látja, hogy a falun és a kisvárosokban élő gyermekek többsége ma még lényegesen nehezebb körülmények között tanul, mint a nagy városokban élő gyermekek jórésze. Ez a felismerés azonban nem hat leverően a hallgatókra. Látják a nevelők felvilágosító munkájának szükségességét és jelentőségét. Levonják a konkrét oktatási munkára vonatkozó következtetéseket is. Valamennyien arról szólnak, hogy — eltérően a gyakorlóiskolákban tapasztaltaktól — a falusi, kisvárosi iskolákban a tanár a tanórán nem elégedhet meg csupán a tananyag sokoldalú megvilágításával, megértésével. Az elsődleges bevésés mellett el kell érnie, hogy az anyag leglényegesebb részeit a tanítási órán el is sajátítsák növendékei.

Bízunk abban, hogy ezek a tapasztalatok és emlékek nem felszínesek, hanem maradandó nyomot hagynak jelöltjeinkben. Erre felhátorít saját tapasztalataink mellett az a sok megnyilatkozás is, amely e tekintetben elhangzott. A legszebben talán egy matematika-fizika szakos hallgatónk fogalmazta ezt meg, amikor így írt: „Hogy őszinte legyek, a falusi gyakorlatot eleinte értelmetlennek láttam. Ma azt mondom, hogy minden pedagógusnak végig kellene mennie oklevélének megszerzéséig mindazokon a fokozatokon, melyek az életben mint nehézségek a kezdő nevelő előtt jelentkezhetnek. Csak hálás lehetek azért, hogy az eddig leírt tapasztalatokra szert tehettem, mert rajtuk keresztül máris közelebb kerültem ahhoz a gyakorlati pedagógiai munkához, melyre készülök. Bár nem egészen ismeretlen előttem a falusi élet, mégis Tápén töltött gyakorlati időm olyan mély és olyan szép pedagógiai élményekkel gazdagított, ami talán egész nevelői pályámon kísérni fog. Megtanultam azt, hogy pedagógiai munkám sikerének alapja az a kölcsönös szeretet, amit a nevelő a tanítványhoz s a tanítvány a nevelőhöz épít ki.”¹²

11. I. d. 32. sz.

12. I. d. 40. sz.

A hallgatók pedagógiai tudatosságának fokozásához jelentős mértékben járult tehát hozzá három hét alatt végzett munkájuk. Már az 1960—61. tanévi államvizsgákon is felfigyeltünk arra, hogy a vizsgázók az elméleti kérdések tárgyalásakor a gyakorlóiskolák életéből vett példák mellett egyre erőteljesebben hivatkoztak a külső gyakorlat alatt szerzett nevelési és oktatási élményeikre. Az 1962—63. tanévi államvizsgákon ezért szerepeltettünk már olyan kérdéseket is, amelyekben a külső gyakorlaton összegyűjtött pedagógiai szituációk, óratervezési, óravezetési problémák elméleti indoklását követeltük meg a vizsgázótól.

Gondosan tanulmányoztuk az iskoláktól, igazgatóktól, tanároktól érkező beszámolókat, észrevételeket, javaslatokat. Ezek értékes felvilágosítást nyújtottak a hallgatók szakmai, pedagógiai, ideológiai felkészültségéről.

Az az általános megállapítása a művelődési osztályi dolgozóknak, szakfelügyelőknek, igazgatóknak, tanároknak, hogy az utóbbi 2—3 évben általuk megismert tanárjelöltek sokkal jobban felkészültek minden szempontból, főképp azonban pedagógiai-lélektani ismeretekben és jártasságokban, mint a régebben végzett fiatal tanárok. Dicsérik a tanári pályához való pozitív viszonyukat, hivatástudatukat.

Nagyon örültünk annak, hogy az elmúlt tanévi külső iskolai gyakorlat után több, közismerten igényes és eredményes oktató-nevelő munkát végző Csongrád megyei gimnázium igazgatója úgy nyilatkozott, hogy az iskolájához gyakorlatra beosztott hallgatókat szinte kivétel nélkül szívesen látná nevelőtestületének tagjai között.

Őszintén szóltak azonban a tapasztalt hiányosságokról is. A következőkben azokat a negatívumokat említjük, amelynek általánosak. Ezek között figyelemre méltó a következő megállapítás: annak ellenére, hogy hallgatóink ideológiai-politikai kérdésekben széleskörű ismeretekkel rendelkeznek, alaposan tájékozottak, ismereteik nem eléggé gyakorlati jellegűek. Ezzel magyarázható, hogy a szaktárgyak oktatásában sok esetben elmarad meglévő ideológiai ismereteik alkalmazása.

Jogosan szóltak arról is az iskolák vezetői, hogy hallgatóink nem rendelkeznek megfelelő színvonalú ismeretekkel és tapasztalatokkal az ifjúsági szervezetek munkájáról. Ez az általánosan hangoztatott vélemény még jobban megerősített bennünket abban az álláspontunkban, hogy a tanárszakos hallgatók képzésében — az V. és VI. félévekben — az ifjúsági szervezetekben végzendő gyakorlatokat feltétlenül tovább kell folytatni.

Megfontolandónak tartjuk azt a több alkalommal is hangoztatott véleményt, hogy a tanárjelölteket még alaposabban tájékoztatni kellene — az elméleti stúdióumok keretében és a gyakorlóév alatt is — az osztályfőnöki munkáról. Az osztályfőnöki teendőktől való húzódásuk több forráshól fakad. A már említett nevelés-elméleti tájékoztatás hiányosságai mellett véleményünk szerint ez összefügg azzal is, hogy hallgatóink ideológiai képzettsége nem eléggé gyakorlati jellegű.

A vidéki iskolai gyakorlat után is nyomatékos figyelmeztetést kaptunk arról, hogy számos magyar szakos hallgatónak a műelemzés terén problémái vannak. A tartalmi elemzés mellett nem fordítanak elég gondot a mű formai elemzésére, verstani, stilisztikai ismereteik nem elég szilárdak. Érdemes lenne megvizsgálni ennek okát.

Sajnálatos, hogy hallgatóink között több igen gyenge helyesíró akadt. Meg kellene találni végre a módját, hogy a tanári munka igazán alapvető feltételét: a gondolatok pontos, helyes, szép szóbeli és írásbeli kifejező képességét, a tökéletes helyesírást megtanulják hallgatóink. Nem lenne szabad kibocsátanunk olyan hallgatót, aki nem tud szabatosan, tökéletes helyesírással írni. Sajnos, e téren még magyar szakos hallgatóknál is sok hiányosság van.

Érdemes lenne megvizsgálni részletesebben azt is, kapnak-e elég lehetőséget matematika-fizika szakos hallgatóink az egyetemi évek alatt arra, hogy feladat-, illetőleg példamegoldó képességük a szükséges szintet elérje. A jelentések szerint ugyanis e téren problémák adódtak.

A külső gyakorlatok tapasztalatai szerint nem kielégítőek a biológia szakos tanárjelöltek növénytermesztési—állattenyésztési ismeretei. Ez a helyzet annál is inkább elgondolkasztó, mert a zoo- és agrotechnikai kérdések mindinkább előtérbe kerülnek a biológiai tárgyak tantervi anyagában, nem is szólva a gimnáziumok mezőgazdasági jellegű szakmai előképzéséről.

A külső gyakorlatok alatt több hallgatónk követett el kisebb-nagyobb szakmai hibát. Ez gyakorlatlanságukból folyó izgalmuikkal magyarázható. Akadt azonban egy-két olyan jelölt, aki sorozatosan követett el súlyos tárgyi tévedéseket. Megállapítottuk, hogy ennek oka az igen gyenge szaktárgyi felkészültség. Mindez a tanári diploma megszerzése előtt egy-két hónappal! Gondolkozni kellene azon, hogy az éveken keresztül gyenge eredményt felmutató hallgatók kibocsátása az iskolákba megengedhető-e, célravezető-e? Mi úgy véljük, nem. Az elnéző egyetemi oktatói magatartás nem magyarázható humanizmussal sem, hiszen a felkészületlen tanár szerencsétlen lesz egész életében, nem is beszélve arról, hogy generációknak okoz károkat.

* *
*
*

Befejezésül arról kívánunk szólni, hogy a kísérleti jellegű munka megindulásakor egyes egyetemi oktatók részéről elhangzott az a vélemény, hogy a külső gyakorlatok feleslegesen terhelik a hallgatókat, a befektetett energia nincsen arányban a várható eredményekkel. Ma már ezeknek az oktatóknak is kellő számú meggyőző érv állhat rendelkezésükre, amelyek alapján velünk együtt vallhatják, hogy hasznosak és szükségesek a külső iskolai gyakorlatok.

Saját, a három esztendő alatt szerzett tapasztalataink mellett álláspontunk helyességét igazolják azok a vallomások is, amelyeket olyan fiatal tanárok tettek, akik már részt vettek a külső iskolai gyakorlaton.

Ezek a tapasztalatok csak ismételten meggyőztek bennünket a külső iskolai gyakorlatok jelentőségéről, eredményességéről. A külső iskolai gyakorlatok tehát már nem tekinthetők kísérletnek, hanem a középiskolai tanárképzés szerves, szükséges befejező szakaszának.

ИЗ ОПЫТА ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКИ СТУДЕНТОВ В ПРОВИНЦИАЛЬНЫХ ШКОЛАХ

Д-р Куншаги Элемер

адъюнкт

Директивы по проведению реформ повышения квалификации преподавателей средних школ ставят задачей усовершенствование педагогической подготовки и вместе с тем повышение уровня практической подготовки студентов. Одной из форм этой работы является трёхнедельная практика студентов V. курса в провинциальных школах.

Автор подробно рассматривает цель и место практики студентов провинциальных школ в системе педагогической подготовки. Он показывает, что благодаря многосторонним практическим опытам эта форма подготовки является эффективной и способствует углублению теоретических знаний студентов по психологии, по педагогике и по методике. Научная статья занимается самыми важными проблемами организации, подготовки и, кроме того, руководства практическими занятиями пятикурсников в провинциальных школах. Автор уделяет особое внимание вопросам содержания и методики занятий. Эта форма проведения практических занятий началась три года тому назад. Автор изучает эту трёхлетнюю работу по письменным отчетам студентов о результатах практики и по докладам учителей, руководящих практикой.

В конце статьи автор вносит несколько предложений для дальнейшего усовершенствования этой формы практической подготовки студентов.

EINIGE ERFAHRUNGEN DER SCHULPRAXIS IM LANDE

Oberassistent Dr. Elemér Kunsági

Die Direktiven der Reformarbeiten von Mittelschullehrerbildung bezeichnen die Aufgabe, dass man — im Zusammenhang mit der Modernisierung des pädagogischen Unterrichts — auch für die Erhöhung der Wirksamkeit der praktischen Bildung sorgen soll. Es gilt dazu als eine gute Möglichkeit die drei wochenlange, in ländlichen Schulen verbrachte Praxis der Studenten im fünften Studienjahr.

Der Autor untersucht den Zweck dieser Praxis ausführlich und zeigt die Stelle derselben im System der pädagogischen Bildung. Er beweist, dass auch diese Form gute Möglichkeiten zu vielseitigen Erfahrungen gibt. In gewissen Beziehungen ergänzt diese Praxis die im Laufe der vorigen Schuljahre vollbrachten psychologischen, pädagogischen und methodischen Beobachtungen, und sie entwickelt den im fünften Jahre in der Übungsschule genachten Übungsunterrichte weiter. Der Verfasser beschäftigt sich mit den wichtigsten Problemen der Vorbereitung und Führung, mit den Aufgaben des Organisierens. Der Autor weist auch auf die inhaltlichen und methodischen Problemen mit grosser Hingabe hin. Er verarbeitet die Erfahrungen und Ergebnisse der seit drei Jahren in ländlichen Schulen gemachten Praxis mit Hilfe der schriftlichen Berichte der Studenten, aus Meldungen der Studentenpraxis leitenden Lehrer und aus Beobachtungen von Mitarbeitern des Pädagogischen Instituts.

Am Ende macht er einige Vorschläge zum Weiterentwickeln dieser Praxis.